

บทที่ 2

พญาวานร

เนื้อเรื่องในการแสดงโขนส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นการรบ ตัวโขนที่มีความสำคัญมากต่อการรบเห็นจะได้แก่ พญาวานร เพราะไม่ว่าจะมีการรบกัน ณ ที่ใด พญาวานรจะมีบทบาทร่วมอยู่ด้วยแทบทุกครั้ง ทั้งในลักษณะการออกรบเดี่ยวและการออกรบคู่ หรือเป็นผู้ช่วยเหลือในการรบรบ เมื่อฝ่ายตนเกิดเพลี่ยงพล้ำ

พญาวานร หมายถึง บรรดาคักคี่ของวานรที่มีเชื้อสายมาจากเทพเจ้าชั้นสูง เช่น สุครินเป็นโอรสพระอาทิตย์ หนุมานเป็นโอรสพระพาย และองคตเป็นหลานพระอินทร์ เป็นต้น ในเรื่องรามเกียรติ์ปรากฏมีพญาวานรรวมทั้งสิ้น 11 ตัว ดังนี้

ท้าวมหาชมพู ชามพุวราช พาลี สุคริน หนุมาน ชมพูนาน นิลพัท องคต นิลนนท์ มัจฉานุ อสุรผัด

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เลือกศึกษาเฉพาะกรณีตัวพญาวานรสำคัญ 3 ตัว คือ สุคริน หนุมาน และองคต เพราะทั้ง 3 ตัวนี้มีบทบาทในการรบมากกว่าตัวอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีการรบระหว่างพญาวานรด้วยกัน คือ สุครินรบกับพาลี หนุมานรบกับนิลพัท และหนุมานรบกับมัจฉานุ จึงทำให้มีโอกาสศึกษากระบวนการรบของพาลี นิลพัท และมัจฉานุควบคู่กันไปด้วย ต่อไปนี้จะขออธิบาย

---

¹ ประพันธ์ สุนทรชาติ, หัวข้อพงศ์ในเรื่องรามเกียรติ์ (พระนคร : โรงพิมพ์อมรินทร์, 2534), หน้า 92.

ถึงประวัติและบทบาทของญวณารทั้ง 3 ตัว อันได้แก่ สุคริน หนุมาน และองคต ให้เป็นที่รู้จัก
ในเบื้องต้นดังต่อไปนี้

สุคริน

ประวัติ

สุครินเป็นญวณาร (สุคริน ภาษาสันสกฤต คือ "ครีว" แปลว่า คอ หมายถึง
เป็นบุตรของพระอาทิตย์ ซึ่งเกิดแต่คอ)² มีโคลงประจำภาพซึ่งแต่งโดยกรมหมื่นเทววงษ์
วโรปประการว่า

สุครินเอารสไฟ	ทินกร
สวมชฎาอาภรณ์	เพริศพร้อม
อุปราชขัตตินคร	เอกมาตย์ งามแฉ
สีสกนชกลย้อม	ชาติกล้วสกลกาย ³

² พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, บ่อเกิดรามเกียรติ์ (พระนคร :
รุ่งวัฒนา, 2513), หน้า 123.

³ ตริ นาคะประทีป, สมณวิธานรามเกียรติ์ (พระนคร : เจริญธรรม,
2510), หน้า 129.

สุคริพเป็นโอรสพระอาทิตย์กับนางกาลอัจนา นางกาลอัจนาอยู่กินกับพระฤๅษีโคดม มีธิดาชื่อนางสวหะ พระอินทร์และพระอาทิตย์ลักลอบมาสมรสกับนางกาลอัจนา จนเกิดบุตรชายฝ่ายละคน พระฤๅษีโคดมมิได้ระแวงสงสัย คิดว่ากุมารทั้ง 2 เป็นบุตรของตน วันหนึ่งพระฤๅษีโคดมจะไปสร่งน้ำที่ท่าหน้า จึงพาบุตรและธิดาทั้งสามไปด้วย โดยอัมกุมาร 1 คน ให้ชู้หลัง 1 คน และจุมมือนางสวหะให้เดินตามไปในระหว่างทางนั้น นางสวหะเดินเข้าไปข้าง พระฤๅษีโคดมก็ร้องเตือนเร่งให้เดินเร็วขึ้น นางสวหะน้อยใจจึงเดินเบนไปตามทางว่าที่ลูกของคนอื่นให้ชู้หลังและอ้อมไป ส่วนลูกของตนเองกลับปล่อยให้เดิน เมื่อฤๅษีโคดมได้ฟังก็นึกแปลกใจจึงถามถึงเรื่องราวนางสวหะก็เล่าความจริงให้ฟังทั้งหมด ว่ามารดาคบผู้ชาย 2 คน จึงได้กำเนิดบุตรทั้งสอง ฤๅษีโคดมได้ฟังธิดาเล่าเรื่องก็โกรธเคือง แต่ยังไม่แน่ใจ เมื่อไปถึงยังฝั่งน้ำ พระฤๅษีโคดมจึงอธิษฐานว่า ถ้ากุมารและกุมารีทั้ง 3 คนนี้ เป็นบุตรที่แท้จริงของตน เมื่อโยนลงไปในน้ำแล้วจงว่ายน้ำกลับมาหา แต่ถ้าเป็นลูกชายอื่นขอให้กลายเป็นลิงเข้าไป จบคำอธิษฐานฤๅษีโคดมก็โยนบุตรทั้งสามคนลงไปในน้ำ นางสวหะว่ายน้ำกลับมาหาบิดา ส่วนกุมารทั้งสองกลายเป็นลิงสีเขียวและสีแดงเข้าไปในป่า ฝ่ายพระอินทร์และพระอาทิตย์เห็นฤๅษีโคดมลาไปโอรสของตนเป็นลิงเข้าไปป่าไปเช่นนั้น ก็เกิดความสงสาร และเกรงว่าจะเสียดังครีโอรสของเทพทั้งสอง จึงเสด็จลงมาสร้างเมืองขีดขินให้อยู่ พระอินทร์ตั้งชื่อให้โอรสว่า กากาศ ซึ่งต่อมาพระอิศวรประทานชื่อว่า พาลี เป็นกษัตริย์ครองเมืองขีดขิน ส่วนโอรสพระอาทิตย์ชื่อสุคริพ ดำรงตำแหน่งอุปราชเมืองขีดขิน มีรูปพรรณลักษณะ คือ มีกายสีแดงหรือสีแดงชาด ใส่ชฎายอดปัด ปากอ้า

รูปพรรณลักษณะ

สุคริพเป็นวานร กายสีแดงเส้นหรือแดงชาด สวมชฎายอดปัด ปากอ้า (เหตุที่มีกายเป็นสีแดงเพราะเป็นโอรสพระอาทิตย์) มีรูปกายสูงใหญ่ งามอาจ ผึ้งผาย นำเกรงขาม

บทบาทของสุคริพ

ครั้งหนึ่งพระอรชุนเทพบุตรวิวาทกับรามสูร ด้วยเรื่องนางเมขลา จึงเกิดการต่อสู้กัน รามสูรจับพระอรชุนฟาดกับเขาไกรลาส ถึงแก่ความตายและเขาไกรลาสก็เอนทรุดลง พระอิศวรทรงขอให้เทวดานักสิทธิ์วิทยากร รวมทั้งพญากากาศและสุคริพ ช่วยกันหาทางชโลเขาไกรลาสให้กลับตั้งตรงเหมือนเดิม บรรดาผู้ที่พระอิศวรทรงขอแรงก็นำเอาพญานาคหลายตัวมารวมกันแล้วพันเป็นเกลียว เชือกพันเข้าที่ยอดเขา เทวดานักสิทธิ์วิทยากรช่วยกันดึงแต่ก็ไม่สำเร็จ ต่างพากันเห็น็ดเห็น้อยไปตาม ๆ กัน สุคริพคิดหาวิธีที่จะทำให้เขาไกรลาสกลับตั้งตรงขึ้นได้ จึงให้พวกเหล่านั้นถูดึงพญานาคให้ดึงที่สุด แล้วสุคริพก็เอานิ้วชี้ลงที่สะดือพญานาค ทำให้พญานาคสะดุ้งม้วนงอตัวพร้อมกัน เขาไกรลาสก็ไหวเขยื้อน พญากากาศคอยที่อยู่แล้วรีบเอามาดันจนเขาไกรลาสกลับตั้งตรงตามเดิม พระอิศวรเห็นความชอบของพิน้อง ทรงประทานชื่อพญากากาศใหม่ว่า พาลีและประทานตรีเพชร กับพรว่าถ้ามีใครเป็นข้าศึกไปรบ ก็ให้กำลังลดจากตัวผู้นั้นกึ่งหนึ่ง เข้าไปรวมเพิ่มกำลังพาลี ภายหลังทรงฝากผอบแก้วมโหฬารไปให้แก่สุคริพ พระนารายณ์ซึ่งเฝ้าอยู่ที่นั่นด้วยทูลค้ำว่า การฝากหญิงไปแก่ชาย ก็เท่ากับฝากมาลัยไว้กับแมลงภู่ ฝ่ายพาลีสาบานว่า ถ้าโกงเอาของน้องก็ขอให้ศรพระนารายณ์ผลาญชีพ ครั้นนำผอบไปถึงเมืองพอบเปิดดูเห็นนางในผอบนั้นสวยมาก ลิมคำสาบาน จึงเอาไว้เป็นเมียของตนเสียเอง

ต่อมามีกระตือรือร้นมาทำรบ พาลีโกรธมากชักพระขรรค์โตดเข้าต่อสู้ทันที จนเวลาผ่านไปตั้งแต่เช้าถึงเย็น ก็ไม่สามารถเอาชนะพรณีได้ จึงออกอุบายทำพรณีให้ไปรบกันตัวต่อตัวในถ้ำสุรกาณฑ์ เพราะภายในถ้ำเป็นที่แคบ พรณีจะใช้เขาไม่สะดวก และยังให้อุบายลวงให้พรณีกล่าวลบหลู่เทวดาที่รักษาตัวพรณีให้ออกไป จึงเหมาะแก่การที่พาลีจะฆ่าพรณีได้ ก่อนที่จะเข้าไปในถ้ำ พาลีก็สั่งสุคริพอนุชาว่า หากตนไปรบกับพรณีที่ในถ้ำนานถึงเจ็ดวันแล้วยังไม่กลับมาให้สุคริพไปดูที่หน้าถ้ำ ถ้าแลเห็นเลือดที่ไหลออกมาเป็นเลือดข้นคือเลือดพรณี หมายความว่าตนสังหารพรณีตาย หากแลเห็นเป็นเลือดใส นั่นคือ เลือดของพี่ ให้สุคริพรีบต้อนไพร่พล เอาก้อนหินปิดปากถ้ำไว้ วันรุ่งขึ้นพาลีก็เหาะไปที่ถ้ำสุรกาณฑ์ ตรงเข้าสู้รบกับพรณี และสังหารพรณีตาย บังเอิญคืนวันนั้นฝนตกลงมาเป็นเหตุให้ชะล้างเลือดพรณีที่ขังให้จางลง พอรุ่งเช้าสุคริพก็พาพลวานรมาที่ปากถ้ำ เพราะครบเจ็ดวันตามบัญชาของพาลี จากนั้น

"เห็นโลหิตไหลใสจาง
คิดว่าเชษฐาบรรลัย

จะขันอย่างเลือดควายก็หาไม่
ตกใจก็รำโคคา"^๕

แล้วสั่งให้พลวานรรับขนหินปิดปากถ้ำไว้ ส่วนพาลีหลังจากสังหารทรมิตายแล้วก็ใช้
พระขรรค์ ตัดหัวทรมิตแบกใส่บ่าเดินมาที่ปากถ้ำ พอแลเห็นปากถ้ำปิดก็โกรธจับหัวทรมิตขว้างไป
เต็มแรง จนหินที่ปิดปากถ้ำพังทลาย พาลีออกจากถ้ำมาต่อว่าสุครินด้วยความโกรธ จึงขับไล่สุคริน
ออกไปจากเมือง

เมื่อถูกพาลีขับออกจากเมือง ก็เดินชวนเซไปตามป่า พบหนุมานจึงเล่าเรื่องให้ฟัง
จากนั้นหนุมานได้พาไปถวายตัวแก่พระราม สุครินกราบทูลให้ทรงทราบถึงเรื่องที่ถูขับไล่ออก
จากเมืองขีดขิน พร้อมทั้งทูลเรื่องที่พาลีเคยผิดคำสาบาน ต่อพระนารายณ์เรื่องนางดาราศา

"ฝ่ายพระยาพาลีใจกรรจ์
ว่ามั่นมิตรตรงต่อน้องชาย
ขุนกระบี่เสียสัตย์ปฏิญาณ
พระองค์ไวกูณฐ์ปางนี้
ตามที่โทษผิดติดพัน

เพื่อนนั้นทำสัตย์สาบาน
ให้ศรพระนารายณ์สังหาร
ทำการทุจริตให้ผิดธรรม
ควรฆ่าพาลีให้อาสน์
ทรงธรรม์จงทราบบาท"^๖

พระรามให้สุครินไปทำพาลีออกกรบ แล้วจึงแผลงศรไปฆ่าพาลีตาย เมื่อพระราม
สังหารพาลีแล้ว สุครินก็โศกเศร้าเสียใจที่พาลีต้องมาตายเพราะเสียสัตย์ หาได้ตั้งใจสมแค้นไม่

^๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รามเกียรติ์ 1, (พระนคร : โรงพิมพ์
ไทยมิตร, 2507) หน้า 444.

^๖ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 26.

เมื่อพาลีตายแล้ว พระรามจึงอภิเษกสุครีพให้ครองเมืองขีดขิน และขอให้เกณฑ์ไพร่พลวานร เป็นกองทัพยกไปทำสงครามกับทศกัณฐ์ สุครีพรับใช้พระรามในฐานะนายทหารผู้ใหญ่ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและเป็นแม่ทัพในบางโอกาส ตลอดจนออกรบโดยทั่วไปและอาสางานเป็นบางคราว

ในคราวจองถนนข้ามไปยังกรุงลงกา สุครีพได้เป็นแม่กองควบคุมไพร่พลวานร และในครั้งนี้นั้นเหมือนกับนิลพัทธเสายกัน พระรามรู้เรื่องจึงขอความเห็นจากสุครีพว่าควรลงอาญาอย่างไรใด สุครีพเป็นผู้ที่รักความเป็นธรรม จึงเสนอว่า

.....	อันสองทหารชาญชัย
ตั้งข้างสารกล้ำขำมัน	จะไว้โรงเดียวกันนั้นไม่ได้
.....	.....
ขอให้นิลพัทธพานร	รังนครขีดขินเห็นพอได้
แต่ว่ายุบตรวุฒิกไกร	เอาไว้ได้เบื้องบทมาลัย" ⁷

พระรามพอใจข้อเสนอของสุครีพมาก กล่าวชมว่า

"มิเสียแรงเป็นน้องพาลี	ทั้งมีปรีชาว่องไว
ตรัสกลางพลางเปลื้องเครื่องต้น	กณฑลสังวาสประทานให้" ⁸

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 288.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 288.

เมื่อยกพลข้ามสมุทรไปตั้งฐานทัพลงที่เชิงเขามรกต ทศกัณฐ์ก็ยกฉัตรแก้วขึ้นกันแสง
 ตะวัน ทำให้กองทัพของพระรามมืด เมื่อพระรามหาผู้อาสาไปหักฉัตรของทศกัณฐ์ สุครินทร์รับ
 อาสาทันที

ในงานอาสาครั้งนี้ สุครินทร์หักฉัตรได้สำเร็จ และอาจสามารถสังหารทศกัณฐ์ได้
 แต่สุครินทร์ก็ไม่ทำเกินคำสั่ง เพียงแต่ร้องเยาะเย้ยทศกัณฐ์ เมื่อใช้เท้าคืบมงกุฏทศกัณฐ์ไว้

"กู่จะใคร่ตัดเคียรอายสาธารณ์
 จะเอาแต่มงกุฏไปถวาย

เกรงเกินโองการพระจักรี
 องค์พระนารายณ์เรื่องศรี"^๙

ต่อมาเมื่อกุมภกรณยกทัพออกรบเป็นครั้งแรก นิเภทพลพระรามว่าควรให้สุครินทร์ออกรบ
 เพราะมีศักดิ์เสมอกัน พระรามจึงรับสั่งให้สุครินทร์ออกรบ แต่ด้วยความอวดดีจนลืมความรอบคอบ
 ทำให้กุมภกรณสามารถหลอกให้เสียกำลัง โดยทำให้ไปตอนต้นรัง สุครินทร์ไม่เห็นกลลวงเพราะ
 มัวแต่อวดดีในความสามารถของตน

"เมื่อครั้งให้ยักฉัตรแก้ว
 แต่พระเมรุเอนทรุดลงมา
 สาอะไรกับรังในอุตร

เอ็งลืมนไปแล้วฤทัยษา
 ก็ยิ่งว่ายกได้ว่องไว
 กูจะถอนเอามาไม่ได้"^{๑๐}

ความอวดดีครั้งนี้ จึงทำให้สุครินทร์แพ้กุมภกรณ ถูกกุมภกรณจับได้ เมื่อความทราบ
 ถึงพระราม ก็ทรงใช้ให้หนุมานและองคตออกไปช่วย (พระรามสั่งให้หนุมานและองคตออกไป

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า 374.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า 467.

ช่วยอยู่ในบทพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 ซึ่งตรงกับบทในการแสดงโขนของกรมศิลป์ากร ส่วนบทพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1 ทรงพระราชนิพนธ์ว่า พระรามใช้ให้หนุมานไปช่วยสุคริพแต่เพียงผู้เดียว ความในตอนนี้จะกล่าวโดยละเอียดในบทต่อไป)

สุคริพมีบทบาทสำคัญในการจัดหาไพร่พลและดูแลความเรียบร้อย ก่อนออกทำสงครามให้แก่พระรามทุกครั้งเพื่อปราบปรามพวกของทศกัณฐ์ และนางนางสีดากลับคืนมาได้ เมื่อเสร็จศึกสงครามจึงได้พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นญาไวยวงศา มหาสุรเดช ครองเมืองขีดขินโดยมีนางดาราราชเป็นชายา

หนุมาน

ประวัติ

หนุมานเป็นญานวานร (ในรามายณะฉบับสันสกฤต กล่าวว่า หนุมานถูกพระอินทร์ตีด้วยวัชระตกลงยังพื้นดินคางหัก จึงได้นามว่า หนุมาน ซึ่งแปลว่า คางหัก)¹¹ มีโคลงประจำภาพซึ่งแต่งโดย หลวงบรรหารอรรถคดี ว่า

"กบินทร์บุตรมารตน์	นามหนุ - มานแอ
ผิวเผือกตรีเทพอ-	กฤษณ์เกล้า
แสดงเดชสีนักรัต	แปดหัตต์ หาญแอ
โลมเพ็ชรอีก เขี้ยวแก้ว	อิกทั้งกมล" ¹²

¹¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, บ่อเกิดรามเกียรติ์, หน้า 122.

¹² ตรี นาคะประทีป, สมณานุกิจานรามเกียรติ์, หน้า 135.

หนุมานเกิดจากการที่พระอิศวรแบ่งกำลังตนเอง แล้วบัญชาให้พระพายนำเทพอาวุธไปซัดเข้าปากนางสวาทะ โดยถือว่าพระพายเป็นบิดา อาวุธพระพายซัดเข้าไบนั้น ได้แก่

"คทาเพชร	ให้เป็น	สันหลังตลอดหาง
ตรีเพชร	ให้เป็น	กายกรบาทา
จักรแก้ว	ให้เป็น	เศียร
ตรีเพชร	ให้เป็น	อาวุธเก็บไว้ที่หน้าอก" ¹³

ผลจากการที่พระพายนำอาวุธและกำลังที่พระอิศวรแบ่งให้ซัดเข้าปากนางสวาทะทำให้นางสวาทะตั้งท้องถึง 30 เดือน ครั้นครบกำหนด

"ปีขาลเดือนสามวันอังคาร	เพลากาลแจ่มจัตจรัสศรี
สบโลกฤกษ์ผานาที	เทวีกี่ประสดีโอรส
เป็นวันารเผือกผู้ออกจากโอษฐ์	ชาวผ่องไพโรจน์ทั้งกายหมด
งามล้ำฤทธาส่ง่ายศ	หาวเป็นจันทร์ทรงกลดบนเมฆา" ¹⁴

เมื่อพระพายนำหนุมานเข้าเฝ้าพระอิศวร พระอิศวรได้ประทานคาถาแปลงกาย หายตัว จังจ้ง และคงกะพันแก่หนุมานพร้อมทั้งให้พร

¹³ ทรงวิทย์ ศิลประสิทธิ์ "หนุมานชาฎสมรของเสรี หวังในธรรม ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ (มีนาคม 2537) : 5.

¹⁴ เสรี หวังในธรรม, บทโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุดหนุมานชาฎสมร (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้ว, 2528), หน้า 8.

ดังนั้น หนุมานจึงเก่งมาก และใครสังหารก็ไม่ตาย พอลมพัดผ่านก็พินได้ เนื่องจากนางสวาหะเป็นพี่ของพาลีและสุคริณ หนุมานจึงมีศักดิ์เป็นหลานของพาลี และสุคริณ

รูปพรแล้ฐาน

หนุมานเป็นวานรเผือกกายสีขาวม่อ่ง หัวโล้น หนุมานทรงเครื่องชฎามนุษย์ หนุมานครองเมืองชฎามงกุฎชัย และหนุมานบวชชฎายอดฤทธิ (ดอกลำโพง) ปากอ้า ¹⁵

เมื่อลำแดงฤทธิ หนุมานจะมีลักษณะ ดังนี้

"มีกมลชนเพชรลงการ

เขี้ยวแก้วแววฟ้ามาลัย

หาวเป็นดาวเดือนรวิรว

แปดกรลีหน้าสงใหญ่ ¹⁶

ในเวลาปกติหนุมานจะมีร่างเป็นลิงเผือกธรรมดา และพระรามซึ่งเป็นพระนารายณ์อวตารเท่านั้น จึงจะเห็นกมลชนเพชรเขี้ยวมณี" ¹⁷

บทบาทของหนุมาน

เมื่อจากแม่ไปแล้ว เขี้ยวไปบนอากาศ เห็นสวนพระอุมาก็ตรงเข้าไปเก็บลูกไม้กินข้าง เขี้ยวถอนต้นไม้หักโค่นล้มเคลื่อนกลาดตามความชนของลิง ความทราบถึงพระอุมาก็โกรธและสาบหนุมานให้เหลือกำลังเพียงครึ่ง จนกว่าจะพบพระรามแล้วทรงลบหลังให้ 3 ครั้ง จึงจะพ้นคำสาป

¹⁵ ประพันธ์ สุคนธชาติ, หัวโขนวงศ์ในเรื่องรามเกียรติ์, หน้า 87.

¹⁶ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์ 1, หน้า 88.

¹⁷ เล่มเดียวกัน, หน้า 89.

หลังจากที่หนุมานต้องคำสาปของพระอุมาแล้วก็เดินทางต่อไป ฝ่ายพระพายผู้รับเป็น
บิดา มีความคิดถึงลูก ไปเยี่ยมเยียนแล้วพาไปเฝ้าพระอิศวร จากนั้นหนุมานก็ได้ไปอยู่กับพาลี
สุครีพ พร้อมทั้งชมพูพาน เมื่อหนุมานไปอยู่ที่เมืองขีดขินแล้วนั้นก็มีความสุขดี แต่ว่ามาคิดอีกทีก็คิดว่า
ที่จะรักษาศีล สำรวม ให้มีฤทธิเกรงกลัวยิ่งขึ้น ในที่สุดก็ลาพาลี และสุครีพไปจำศีลที่ปากทลวัน
ใต้ต้นหว่าใหญ่

เมื่อบำเพ็ญศีลพอสมควรแล้วหนุมานก็ออกเดินป่าต่อไป จนกระทั่งได้พบกับสุครีพซึ่ง
ถูกพาลีขับออกจากเมือง ทราบเรื่องและปรับทุกข์กันแล้ว ก็กลับไปบำเพ็ญตบะตามเดิม คราว
หนึ่งออกจากการบำเพ็ญตบะ (ครั้งที่ 2) เดินเที่ยวไปในป่า เห็นพระรามและพระลักษมณ์ซึ่งเดิน
ลงมาตามหานางสีดา นึกอยู่ที่โคนต้นหว่า พระรามบรรทมหลับหนุนเพลาพระลักษมณ์เป็นแขน
(หมอน) อยากจะรู้ว่าเป็นใครจึงเข้าไปกวน เพื่อทำความรู้จัก

"ลุลมสมเยศอ้าง	หนุมาน
จากนิธิสู่สุวาน	ถิ่นไม้
ประสพสองมหาศาล	โสภาคย์ พรรณแธ
อยากสมานมิตรให้	ท่านท้าวทางกล
กำแหงแปลงเพศเพียง	พานร น้อยเฮย
ป็นปายต่ายพฤษจระ	จวบท้าว
แผลงฤทธิปลิดไภกร	เกบทุ่ม ทิ้งแธ
พระลักษมณ์ห้ามลึงหว่า	ห่มไม้คล้ายทิว" ^{๑๕}

^{๑๕} พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าวรวงศาการ, โคลงเรื่องรามเกียรติ์จารึกอยู่
ที่เสาชิงช้า เบื้องวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตอนหนึ่ง ห้องที่ 24 ฉบับรวบรวม พิมพ์ครั้งแรก
(พระนคร : สื่อการค้า, 2508), หน้า 151.

หนุมานั้นได้ขึ้นต้นไม้ใหญ่ เพื่อหยอกล้อพระลักษณ์ ซึ่งยังไม่หลับ โดยหนุมานรูดใบไม้ทิ้งลงมาที่พระลักษณ์ พระลักษณ์ก็ได้แต่โบกมือไล่ หนุมานก็ล้อหลอกจนพระลักษณ์โกรธ ลุกขึ้นเอาครีไต้หนุมาน แต่หนุมานก็แย่งเอาครีไปได้ พระลักษณ์จึงเข้าไปปลุกพระรามให้ช่วยพระรามตื่นบรรทม ทราบเรื่องจากพระลักษณ์ ก็ทรงมองไปที่หนุมาน

"พระแลเล็งเพ่งนิควายบุตร มีกตพลขนเพชรเดชพลัง จึงบอกน้องสิงห์ที่ประหลาด อย่าทำร้ายพี่จะเรียกให้ลงมา	บริสุทธีผ่องขาวราวสีสังข์ อีกทั้งเขี้ยวแก้วแพรวตา เห็นมิใช่เชื้อชาติลิงป่า พลงมีพระวาจาเรียกวานร" ¹⁹
---	--

หนุมานได้ยืนดั่งนั้นก็นึกถึงคำมารดา แน่ใจว่า พระรามคือพระนารายณ์อวตารจึงรีบสวามิภักดิ์ทันที พร้อมทั้งพาสุครีและไพร่พลวานรมาสวามิภักดิ์ด้วย จากนั้นก็อยู่เป็นข้ารับใช้พระรามและพระลักษณ์ตลอดเวลา ครั้งหนึ่งทรงใช้ให้ไปตามท้าวมหาชมพูมาเฝ้า ท้าวมหาชมพูไม่ยอมมา หนุมานก็ไม่ย่อท้อ ร่ายมนต์สะกดท้าวมหาชมพูแล้วหนุมานกับสุครีก็แบกท้าวมหาชมพูมาทั้งแท่นที่นอน พระรามพอใจมาก กล่าวชมเชย

"แล้วลูบเคียรเกล้าตลอดหาง ยังมีเดชาชาญฤๅกรรจ์	ก็สร้างสาปพระอุมาสาวสวรรค์ กำลังนั้นมากขึ้นพันทวี" ²⁰
--	---

¹⁹ เสรี หวังในธรรม, บทโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุดหนุมานชาญสมร, หน้า 12.

²⁰ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์ 2, หน้า 79.

หนุมานจึงผันคำสาปของพระอุมา และยังมีฤทธิ์มากขึ้น

จากนั้นท้าวมหาชมพูก็สวามิภักดิ์ต่อพระราม และนำกำลังมาสมทบเพื่อช่วยทำสงครามกับฝ่ายทศกัณฐ์ต่อไป หลังจากที่รวบรวมกำลังพลแล้ว พระรามก็มีความประสงค์จะทราบว่ นางสีดาซึ่งถูกทศกัณฐ์ลักพาตัวไปนั้นยังสุขสบายดีอยู่หรือไม่ และสืบดูว่าเมืองลงกานั้นจะยกทัพไปตีได้อย่างไร พระรามจึงให้หนุมานไปกับองคตและชมพูวาน และให้นำแหวนกับผ้าสไบไปถวายนางสีดาด้วย พร้อมทั้งสั่งว่า

"ถ้าเสร็จสรรพกลับมาเพลลาไร เราทรงเครื่องสิ่งใดจะให้ปัน"²¹

เมื่อทั้งสามทหารออกเดินทางไปได้พักใหญ่ ระหว่างทางได้พบกับยักษ์ปักหลั่นเดิมเป็นเทวดาถูกสาปให้มาเฝ้าสระพันตา เพราะเมื่อก่อนไปทำชู้กับนางเกสรมาลา พอพบก็ต่อสู้กัน จากนั้นก็ส่งยักษ์ปักหลั่นกลับสู่สวรรค์ หนุมานไปพบเมืองมายันตามทาง ซึ่งมีนางบุษมาลีอยู่คนเดียวได้นางนั้นเป็นเมีย และนางได้บอกทางให้ไปลงกา ครั้นไปพบนางสุวรรณมาลีอีก นางบอกทางให้ข้ามแม่น้ำใหญ่ เพื่อให้พลวานรข้ามไปได้ หนุมานจึง

"ก็ร้ายพระเวทอันศักดิ์ดา

นิมิตกายาวานร

ใหญ่เท่าบรมพรหมาน

สูงเพียงจักรพานสิงขร

หางนั้นพาดข้ามสาคร

ให้เป็นทางจรโยธี"²²

หน้า 3.

²¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครอนเรื่องรามเกียรติ์,

²² พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์ 2, หน้า 118.

หลังจากข้ามน้ำไปได้แล้วก็ไปพบพระชฎิลฤๅษี พระฤๅษีบอกให้ไปทางเขาเหมตัตรันซึ่ง
 เป็นท่าข้ามไปลงกา ครั้นไปถึงเขานี้ก็นั่งพักกันอยู่ที่ปากถ้ำ และได้พูดคุยกันถึงเรื่องสหายซึ่ง
 ยอมตายเพื่อรับใช้พระรามนกลัมพาทิดำเนินหนุดถึงนอังก่อออกมาถามเรื่องราว ต่อจากนั้นก็นำสาม
 ทหารไปคูเมืองลงกา โดยให้สังเกตเขานินทกาลา อันตั้งอยู่กลางทวีปลงกา หนุมานเหาะไป
 ลงกาแต่เพียงผู้เดียว ไปพบกับผีเสื้อสมุทร ซึ่งรักษาต่านอยู่เกิดการต่อสู้กัน ข่านางผีเสื้อสมุทร
 ตายแล้วเหาะตรงไปยังภูเขามีสชื่อว่าไอนิศ ซึ่งอยู่เลยกรุงลงกาไปด้วย สำคัญผิดว่าเป็นเขา
 นินทกาลาพบกับพระฤๅษีนารท ก็เข้าลองดีต่าง ๆ นานา แล้วจึงเดินทางย้อนกลับไปยังลงกาพบ
 ยักษ์ผีชื่อว่านางอากาศตไล รบกันและข่านางยักษ์ตาย จากนั้นเดินทางต่อไปถึงปราสาทในกรุง
 ลงกาเวลาค่ำพอดี สละกนวกยักษ์หลับหมด เทียวดูตามปราสาท พบเห็นแต่พวกยักษ์ไม่พบนาง
 สีดาจึงกลับไปตามพระฤๅษีนารทว่านางสีดาอยู่ที่ไหน ครั้นพระฤๅษีบอกว่าอยู่ในอุทยานก็ตรงไป
 ทันทพบนางสีดากำลังจะผูกคอตาย หนุมานเข้าช่วยเหลือ

"บัดนี้

วายุบุตรแก้ได้ตั้งใจหมาย" ²³

แล้วทูลเล่าเรื่องที่พระรามตามมา และถวายแหวนกับผ้าสไบ เมื่อเสร็จสิ้นภารกิจ
 แล้วก็แผลงฤทธิ์เข้าไปในเมืองลงกา แสดงฝีมือให้พวกยักษ์ได้รู้จัก

"คิดพลางแผลงศักดาตาโถม

เข้าน้าวโน้มหักโค่นต้นพฤกษา

ถอนรากกระชากจตุลละมุตสีดา

ทิ้งพวาสาลีสิ้นจัน

เหยี่ยวหว่งม่วงปรางลงสาต

ข้างหักขาดกระเด็นเป็นสิ้น

คว่ำจวยกกล้วยตีบตีบด้วยดิน

เทียวปายป็นหักมะพร้าว่น้ำตาล" ²⁴

²³ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครเรื่องรามเกียรติ์,

หน้า 42.

²⁴ เล่มเดียวกัน, หน้า 46.

นอกจากนี้ ยังฆ่าทหารยักษ์ที่รักษาสวน พวกที่เหลือก็ไปแจ้งทศกัณฐ์ ๆ จึงให้ลูกทั้ง
 พันที่ชื่อว่าหัสกุมารมาปราบในการต่อสู้กันนั้น

"ขุนกระบี่ตีล้มเกลื่อนกลาด   แล้วชกตรีนิฆาตยักษ์
 ตัวขาดหัวขาดคางดา   อสุราทั้งพันก็บรรลัย"²⁵

จากนั้นอินทรีชิตออกกรบมาเพื่อแก้แค้นหนุมานทำเป็นแนยยอมให้จับได้ ทศกัณฐ์ให้ฆ่า
 อย่างไม่ตาย เมื่อพาหนุมานไปให้ดูก็เกิดชอบใจ จะเลี้ยงไว้เป็นทหาร แต่หนุมานไม่ยอม
 อยู่ด้วยขอตายอย่างเดียว ทศกัณฐ์หลงกลก็ถามว่าจะทำอะไรจึงจะตาย หนุมานจึงว่าให้ใช้
 ฟางรดน้ำมันนํ้านํ้านํ้าแล้วจุดไฟ ทศกัณฐ์ก็ให้ทหารทำตาม แต่พอไฟไหม้ท่วมตัวหนุมานก็วิ่งโจน
 เข้าในปราสาทราชฐานต่าง ๆ ในกรุงลงกาจนเกิดไฟไหม้ไปทั่ว ครั้นกลับมาถึงพลับพลาเป็น
 เวลาที่พระรามกำลังสร่งน้ำอยู่พอดี หนุมานก็ทูลรายงานเรื่องราวทั้งหมด จนกระทั่งเผาลงกา
 แล้วกลับมาถึง พระรามเมื่อได้ฟังเรื่องราวถึงกับโกรธ กล่าวถ้าทศกัณฐ์โกรธขึ้นมาและสังหาร
 นางสีดาตายเสียก่อน หนุมานก็ได้แต่ก้มหน้ารับผิด แต่พระรามทรงเห็นว่าเป็นความผิดครั้งแรก
 และจะต้องทำสงครามกันต่อไปอีก จึงได้รับอภัยโทษ เพราะหนุมานเอาชีวิตเป็นประกันว่า ถ้า
 ทศกัณฐ์ฆ่านางสีดาแล้วก็ให้ฆ่าตนได้ทันที จากนั้นพระรามก็ประทานรางวัลตามที่สัญญาไว้ ต่อมา
 เมื่อนางเบญกายแปลงเป็นนางสีดาตายลอยไปติดที่ท่าสร่งของพระราม พระรามทรงโคกเค็ร่า
 เสียพระทัยมาก และโกรธหนุมานมาก แต่แล้วหนุมานก็จับได้ว่าเป็นยักษ์แปลง จึงจับตัวไปถวาย
 พระราม ครั้นแล้วพระรามก็ยกโทษและให้หนุมานไปส่งนางที่กรุงลงกา หนุมานก็ได้นางเป็นเมีย

²⁵ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์ 2, หน้า 171.

ในคราวที่พระรามยกทัพจะไปตีกรุงลงกา^{๒๕}นั้น พระรามได้มอบหมายให้หนุมาน และ นิลพัทเป็นแม่กองในการจองถนน หรือสร้างถนนข้ามแม่น้ำ เพื่อยกทัพไปยังกรุงลงกา แต่แล้วก็ เกิดต่อสู้กันเอง ทำให้พระรามทรงกริ้วมาก คาดโทษว่าต้องจองถนนให้เสร็จภายในเจ็ดวัน ความทราบถึงทศกัณฐ์ จึงสั่งให้สุพรรณมัจฉาลูกสาวของตนไปพาบริวารปลามาขานก้อนหินที่พวก วานรนำมาถมเป็นถนนออกไปให้หมด นางสุพรรณมัจฉารับคำสั่งแล้วรีบดำเนินการทันที แต่ก็ถูก หนุมานจับได้ และได้นางเป็นเมีย ภายหลังมีลูกด้วยนางชื่อมัจฉานู เมื่อทำการจองถนนแล้วก็ได้ มีการหาฤกษ์ยามในการข้าม เพื่อจะได้มีชัยแก่ศัตรู ครั้นพอได้ฤกษ์ก็ออกเดินทางโดยจัดเป็น กระบวนทัพ ดังนี้

งามองค์พระทรงครุฑ	เจ้าอยุธยาภา
ทรงรัตนวรา	ภรณิศร์พิสิฐสรรงค์
ทรงข่าวยุบุตร	ฤทธิรทรงตั้งไฟกำลป์
ลอยล่องเหนือฟองอรร	ณพยลิวเหมือนทิวลม
งามองค์พระลักษมณ์	ผู้มหันต์มิโหดม
ศักดิ์เลิศประเสริฐสม	วรเกียรติพระจักริน
ทรงพาหะองคต	กระบี่ยศโยธิน
พาข้ามกระแสนสิน	อุประหนึ่งพระพายผัน" ^{๒๖}

^{๒๕} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, รามเกียรติ์บทร้อยและบทพากษ์ ชุดจองถนน ตอนที่ 2 (พระนคร : มหาคัดไทย กรมราชทัณฑ์, 2502), หน้า 103.

แต่พระลักษณก็ช่วยให้ฟื้นโดยแผลงศรพลายวาตให้เกิดลมพัดจนหนุมนและพลวานรฟื้น การรบครั้งนี้ไม่ปรากฏว่าแพ้หรือชนะหย่าทัพกันก่อน ต่อมาเมื่ออินทรีชิตแปลงกายเป็นพระอินทร์ มาล่อลวงและแผลงศรพราหมณ์ต่อพระลักษณล้มลงพร้อมไพร่พลวานร แต่หนุมนหลบศรของอินทรีชิตทัน แต่ด้วยความโกรธที่พระอินทร์ทำไมแผลงศรมาสังหารพระลักษณและพลวานร

<p>"กระที่บาทกราดกริ้วโกรธา เหตุใดไปเข้าข้างพวกยักษ์ กู่จะล้างชีวันให้บรรลัย ว่ากลางแผ่นโผนโจนทะยาน ง้างหักคองพระยาเอราวัณ</p>	<p>แล้วชี้หน้าว่าเหวยสหสนันย์ มาแผลงผลาญพระลักษณตักชัย จงสาใจอินทราที่อาธรรม ขึ้นตีความทั่วยศชาอาสัญ ซึ่งคันศรศักดิ์มีขวาน"^{๒๒}</p>
--	--

แต่เมื่อหักคอข้างได้แล้ว หนุมนก็ล้มสลบลงทันที เพราะถูกอินทรีชิตตีด้วยศร พระราม เห็นผิดสังเกต จึงเสด็จออกมาดูเห็นพระลักษณและเหล่าวานรล้มตาย ทรงรำพึงถึงหนุมนว่า

<p>"..... เป็นยอดทหารเดชา ตัวท่านทำการอาสา แล้วนำยุบลฆ่าวาร เราจึงแจ้งคดีโดยการ สิตาผู้เกิดโถมสวรรค์</p>	<p>ไอ้ไอ้หนุมน ถวายเป็นสิดา แห่งยอดเขาวมาลัย</p>
--	--

^{๒๒} พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครอนึ่งเรื่องรามเกียรติ์,

เราตั้งใจจะปูนรางวัล
มีจิตต์กตัญญูมา"²⁹

แก่ขุนกษัตริย์

พระรามเศร้าเสียใจจนสลบไป พิเภกได้เข้ามาช่วยหนุมานให้ฟื้นแล้วก็ช่วยกันแก้ไข
ให้พระรามฟื้นขึ้นมาด้วย หนุมานไปเอาเขาอาวูฐที่มีสรรพยามาใช้ในการรักษาจนพระลักษมณ์และ
พลวานรฟื้น

ต่อมาทศกัณฐ์ได้ขอให้สหัสเดชะและมุลพลัมช่วยรบทำให้พระลักษมณ์ถูกหอกของมุลพลัม
หนุมานก็เข้าช่วยเหลือจนพระลักษมณ์ฟื้นและสังหารมุลพลัมตาย เมื่อมุลพลัมตายแล้วพิเภกเห็นว่า
สหัสเดชะซึ่งเป็นพี่ต้องมาแก้แค้นแทนน้องแน่ จึงออกอุบายให้หนุมานไปลวงกระของวิเศษ
(คทา) แล้วหนุมานก็ออกเดินทางไปโดยแปลงเป็นลิงป่า เมื่อพบสหัสเดชะก็บอกว่าตนชื่อ
สังขวามร หนีออกจากทัพพระราม เพราะไม่มีความสุข จะขอตัดท้ายรศสหัสเดชะ เพื่อจะ
ได้คู่สหัสเดชะสังหารพระราม และไพร่พล ในระหว่างที่เดินทางหนุมานก็ของอาวูฐไว้ป้องกัน
กันตัว เพราะตนไม่มีฤทธิ์เดช สหัสเดชะได้ให้กระของวิเศษ (คทา) เมื่อหนุมานได้กระของ
วิเศษสนใจแล้ว

"กลับกลายกายเป็นหนุมาน
ถีบสหัสเดชะขอสูรา
แล้วตบมือหัวเราะเยาะเย้ย
ก็คือหนุมานชาญชัย

ยีนทะขานเหยียบท้ายรธา
ตกรถรัตนาลาไป
ว่าเหวยไอ้ยักษ์จะตักขัย
ทหารใหญ่ของพระนารายณ์"³⁰

²⁹ ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ ภาคที่ 1 (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบ
นายกรัฐมนตรี, 2512) หน้า 41-42. (ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพนายอรรถ ค้อคงคา
ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส 2512)

³⁰ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครเรื่องรามเกียรติ์, หน้า 399.

จากนั้น หนุมานก็หักกระของวิเศษ แล้วให้หางมัดสหัสเสษะพาไปถวายพระราม ฝ่ายพระรามก็ให้ลวานรไปร้องเยาะเย้ยแล้วให้หนุมานไปสังหาร

ต่อมาทศกัณฐ์ได้เชิญให้สลักงูกับตรีเมฆช่วยรบ สลักงูต้องครนราหมาสตร์ของพระลักษมณ์ตาย ส่วนตรีเมฆผู้เป็นลูกชายก็หลบไปซ่อนอยู่กับท้าวกาลนาคแห่งเมืองบาดาล หนุมานตามลงไปเกิดต่อสู้กัน

"โจนขึ้นเหยียบเข่าน้าวเคียร   กลับกลอกหันเวียนเปลี่ยนท่า
 ทางด้วยตรีเนชรอันศักดิ์ดา   ชิงได้ศทาสรี"^{๓๑}

จากนั้น หนุมานก็สังหารตรีเมฆแล้วตัดหัวไปถวายพระราม

ทศกัณฐ์คิดที่จะชุบตัวให้เป็นเพชร เพื่อจะได้อยู่ยงคงกษนั้น จึงไปตั้งพิธีกรรมภาวนา อยู่ในอุโมงค์ ณ เขานันทกาลา หากครบเจ็ดวันก็จะสำเร็จ แต่แล้วหนุมาน สุครีพ และนิลนนท์ ก็ไปทำลายพิธี โดยนางมณฑิตมาปลุกปล้ำต่อหน้าทศกัณฐ์ เพื่อให้เสียพิธีแล้วก็ เป็นผลสำเร็จ

ในการรบครั้งต่อมาทศกัณฐ์ ได้ขอร้องให้สัทธาสูร ซึ่งครองเมืองอัสตงค์ ช่วยทำสงคราม หนุมานและองคตออกรบสังหารสัทธาสูรตาย วิรุณจำบังซึ่งออกรบมาด้วยก็ออกต่อสู้ เมื่อสู้ไม่ได้ก็หนี พระรามจึงใช้ให้หนุมานออกติดตาม หนุมานตามหาวิรุณจำบัง จนกระทั่งได้มาพบกับนางวานรินทร์ แต่การที่หนุมานจะเข้าไปพบนางในลักษณะที่เป็นวานรนั้น เห็นว่าไม่สมควร หนุมานจึงแปลงร่าง

^{๓๑} พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์ 3, หน้า 170.

"รูปร่างอย่างไทเทเวบุตร
ทอดกรรยยาตรนาคกราย

ใส่มงกุฎทรงเครื่องเรียงฉาย
ผันผายเข้าไปในถ้ำอำไพ"^{๓๒}

หนุมานเข้าไปหานางวานรินทร์และตามถึงวิรุญจำบัง เมื่อนางไม่ยอมบอก หนุมาน
ก็เกี่ยวพาราสีนาง

"ขวัญเอยขวัญตา
นี้จะติดตามต่อไพร่

กรณาข้างเกิดมารศรี
ปราณีเหมือนอวยชัยไป"^{๓๓}

จนในที่สุดก็ได้นางวานรินทร์เป็นเมีย จากนั้นหนุมานก็ขอไปตามล้างหารวิรุญจำบังก่อน
แล้วจะกลับมาส่งนางวานรินทร์ขึ้นสวรรค์ ว่าแล้วก็ล่าแดงฤทธิไปที่เขาอัศकरण อันเป็นที่หลบ
ซ่อนของวิรุญจำบัง โดยอยู่ในฟองน้ำขนาดใหญ่ หนุมานแปลงร่างให้ใหญ่แล้วใช้หางลงไปรัด
และดึงวิรุญจำบัง

---

^{๓๒} พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครเรื่องรามเกียรติ์,
หน้า 460.

^{๓๓} สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี, "บทละครเรื่องรามเกียรติ์" วรรณกรรมสมัย
ธนบุรี 1 (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, 2532), หน้า 42.

"ริงรัตกระหวัดได้	ตนमार
ฉุดกระชากจากถาร	ถีบซ้า
เหยียบกายหยิกเกษทยาน	ยีนหยัด
ฉวยชกตรีเพชรห้า	หันเกล้าขาดรอน" ³⁴

เมื่อเสร็จสังหารวิรุญจำบังแล้วหนุมานก็กลับมา เพื่อส่งนางวานรินทรขึ้นสวรรค์ตาม
คำสัญญา

ศึกต่อมทศกัณฐ์ออกรบเองพุ่งหอกกบิลพัทธ์ต้องพระลักษมณ์ที่พระชงค์ นิเกทูลพระราม
ให้ใช้หนุมานไปหาของศักดิ์สิทธิ์มาช่วยรักษา หนุมานไปหาของศักดิ์สิทธิ์มาจนครบตามที่นิเกทูลต้อง
การและรักษาพระลักษมณ์จนฟื้นคืนสติดังเดิม

นางมณฑิทาเกิดความสงสารทศกัณฐ์ จึงคิดทำพิธีหุงน้ำทิพย์ตามที่พระอูมาเคยประสาธ
ให้มา เรียกว่า นิธิสฤชัน เพื่อจะได้ใช้น้ำทิพย์นั้นไปปรนมหันลไพรที่ตาย กลับฟื้นคืนชีพมาช่วยรบ
ต่อไป แต่ในระหว่างตั้งพิธีนี้มีเคล็ดลับอยู่อย่างหนึ่งคือห้ามร่วมประเวณีเป็นอันขาด นิเกทูลเรื่อง
ดี จึงทูลแก่พระรามให้ใช้ทหารไปทำลายพิธี หนุมานแปลงกายเป็นทศกัณฐ์เข้าไปลวงนางมณฑิ
ทาว่าข้าศึกตายหมดสิ้นให้เลิกพิธีได้แล้ว นางมณฑิทาคิดว่าเป็นทศกัณฐ์ก็ไม่ได้สงสัยอะไร หนุมานจึง
ชวนเข้าไปในปราสาท และได้นางมณฑิทาเป็นเมีย พระรามทำสงครามขับเคี่ยวกับทศกัณฐ์ แต่ฆ่า
ทศกัณฐ์ไม่ตาย จึงให้หนุมานไปลวงเอากล่องดวงใจของทศกัณฐ์ที่พระฤาษีโคบุตรแล้วให้พระฤาษี
โคบุตรพาเข้าไปหาทศกัณฐ์ โดยลวงว่าจะถูกพระรามสังหารจึงต้องหนีมาพึ่งทศกัณฐ์ หนุมานพัว
รำพันจนทศกัณฐ์เชื่ออย่างสนิทใจ และแต่งตั้งให้รับตำแหน่งเป็นถึงยุพราชที่จะครองกรุงลงกาต่อไป

³⁴ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, โคลงเรื่องรามเกียรติ์ จารึกที่
เสลาพระยงเปียง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตอนที่หนึ่ง ห้องที่ 94, หน้า 565.

ตำแหน่งเสมอด้วยอินทรีชิต นอกจากนี้ยังให้เครื่องทรงของอินทรีชิตสวมใส่ พร้อมทั้งยกปราสาท และนางสุวรรณกันเถมมาให้ด้วย หนุมานออกทำสงครามกับพระลักษณ เพื่อให้ทศกัณฐ์ตายใจ เมื่อทศกัณฐ์ออกทำสงครามกับพระราม หนุมานก็ยืนบนยอดเขาพร้อมทั้งชุกล่องดวงใจของทศกัณฐ์แล้วก็นำมาถวายให้พระรามเป็นอันว่าทศกัณฐ์ก็ตายลงในที่สุด จากนั้น ท้าวอัศรณแห่งกรุงจักรวาล ซึ่งเป็นสหายกับทศกัณฐ์ก็ออกรบ เพื่อจะแก้แค้นให้กับเพื่อนต่อสู้กับหนุมาน และถูกศรของพระรามสังหาร

ครั้งหนึ่งหนุมานแปลงร่างเป็นกระบือทำที่ตกหล่มอยู่เพื่อที่จะลองกำลังของบรลียกัลป์ เมื่อบรลียกัลป์ช่วยแบกตนขึ้นแล้วก็จะได้ทอนกำลังลงด้วย เมื่อเกิดการต่อสู้กันหนุมานจะสังหารบรลียกัลป์เท่าไรก็ไม่ตาย เนื่องจากบรลียกัลป์ อายว่ายาทำให้ร่างกายลื่นจับต้องไม่ได้ หนุมานจึงไปหาพระฤาษิตศโไพ ซึ่งแนะนำให้ไปรยทราย จึงสามารถฆ่าบรลียกัลป์ได้

เมื่อเสร็จศึกลงกา หนุมานได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพญาอนุชิตจักรกฤษณพิพรรธพงศา ผ่านกรุงอยุธยาตามที่พระรามสัญญาไว้ แต่ไม่สามารถขึ้นนั่งราชบัลลังก์ได้ ก็ทูลขอเมืองใหม่ พระรามแผลงศรให้พญาอนุชิตตามไปตกที่ไหนให้กลับไปทูลจะได้เสด็จยกพลไปกำหนดเขตแดนสร้างเมืองให้ แต่แล้วหนุมานก็ทำเกินคำสั่ง เอาหางกวาดพื้นที่กัน เป็นกำแพงกำหนดแดนเรียบร้อย แล้วกลับไปทูลพระรามทรงกริ้วมาก ตรัสว่า เมื่อกำหนดเขตแดนเสียเองแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องเสด็จไป หนุมานร้องไห้ ทำให้พระรามสงสาร จึงไปสร้างเมืองให้ประทานเสนาข้าราชบริพาร พร้อมทั้งตั้งชื่อเมืองว่า นนบุรี (ลพบุรี)

พญาอนุชิตได้ครองเมืองนนบุรี โดยปกติจะไปเฝ้าพระรามทุกเจ็ดวัน เมื่อพญาอัชฌมหาบาลเจ้าเมืองจักรวาลทำศึกกับนิเกก พระรามให้พญาอนุชิตไปช่วย ได้ฆ่ามหาบาลตาย ครั้งหนึ่งเที่ยวเล่นในอุทยานขึ้นไปปีนป่ายต้นมะม่วงเล่น ถอดมงกุฎฝากนางกำนัลถือไว้แล้วเก็บมะม่วงปาทิ้งลงมาให้แก่หม่านางกำนัล ยางมะม่วงหยดตกศีรษะจึงใช้มือแกะไม่ถนัดก็ใช้เท้าขึ้นแกะเกาทั้ง 2 ข้าง เหล่านางกำนัลเห็นก็หัวเราะ พญาอนุชิตเกิดความละอายมาก จึงหนีไปบวช ในระหว่างที่บวชอยู่ อสุรผัดซึ่งเป็นลูกที่เกิดจากนางเบญกายตามหาพ่อ เพื่อบอกข่าวภพในลงกา หนุมานพอรู้เรื่องก็รีบไปช่วยพร้อมทั้งพระนพตและพระสัตรุด ต่อมาก็ได้ตามทัพไปรบกับ

ท้าวจักรวรรดิ ณ กรุงมลิวัน ข้ายักษ์มีชวานายด่านเพลิงกรด และกาลสรวณายด่านน้ำกรดตาย
คราวเมื่อบรรลัยจักรเพลงศรเหรามัดเอาพระสัตรุดไปและให้ยักษ์ราหูคุมไว้ หนุมานจำแลง
เป็นนกอินทรี แก้อาพระสัตรุดออกมาได้ แล้วไม่มีหน้าที่รบอีกต่อไป จนเสร็จสงครามกลับ
กรุงศรีอยุธยา

เมื่อนางสีดาเข้าไปอยู่ในกรุงอยุธยาแล้ว ก็มีนางปีศาจอาตुर ซึ่งเป็นหลานของ
ทศกัณฐ์ ได้แปลงเป็นนางกำนัลเข้าไปหลอกลวงสีดาให้เขียนรูปทศกัณฐ์ จากนั้นก็เข้าสิงในรูปนั้น
เมื่อพระรามเสด็จกลับมาสีดาพยายามลบลรูปนั้นเท่าไรก็ไม่ออก นางสีดาจึงชุกไว้ใต้พระที่
เมื่อพระรามบรรทมก็เกิดเร้าร้อน จึงให้พระลักษมณ์ค้นดูกับรูป พระรามทรงกริ้วมากจึงสั่งให้
พระลักษมณ์นำนางสีดาไปประหาร พระลักษมณ์เมื่อนำนางสีดาไปก็ให้อยู่กับพระฤๅษีวัชรมฤค จน
เกิดบุตรชื่อพระมงกุฎและพระลบ (พระลบนั้นฤๅษีชุบขึ้นมาให้เป็นน้องเพื่อจะได้มีเพื่อน) คราว
หนึ่งพระมงกุฎและพระลบยิงศรประลองกัน จนเกิดเสียงดังกึกก้องไปทั่วไตรภพ พระรามได้ยินก็
ให้โทรทนาย จึงรู้ว่า ผู้มีบุญญาธิการลงฤทธิ จึงทรงปล่อยม้าอุปการให้หนุมานไปกำกับ และ
ให้พระพรต และสัตรุดตามไป

ม้าอุปการถูกพระมงกุฎและพระลบจับได้ขึ้นขี่เล่น หนุมานเข้าจับสองกุมาร แต่ถูกตี
ด้วยคันศรจนสลบไป แล้วถูกสาปและสักหน้าว่าให้สู้เป็นนายเท่านั้นที่จะแก้มัดได้ หนุมานจึงมา
เฝ้าพระราม

“หนุมานครวญครางร้องให้	ไม่ทูลได้ซบเคียรอยู่
พระรามเห็นอักษรอ่านดู	ก็รู้ว่าต้องมนตรา
จึงเอาพระหัตถ์ลูบหลุด	พระทรงฤๅษีขัดคั้นแน่นหนา
หนุมานก้มกราบทูลลา	ถ้ามิได้เข้าศึกไม่กลับคืน” ^{๓๕}

^{๓๕} สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี “บทละครเรื่องรามเกียรติ์” วรรณกรรม
สมัยธนบุรี 1 (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, 2532), หน้า 21.

หลังจากที่พระมงกุฎและพระลขบุรีจักพระรามแล้ว พระรามก็ทรงสมโภชพระโอรส ทั้งสองภายหลังทรงคิดถึงนางสีดามาก จึงให้พระโอรสไปเชิญนางสีดามาอยู่ด้วยกัน แต่นางสีดาก็ไม่ยอมมา พระรามจึงออกอุบายล่พระชนม์ให้หนุมานแกล้งไปบอกข่าวแก่นางสีดา จนทำให้นางสีดาเชื่อและเสด็จมาแต่เมื่อรู้ว่าพระรามยังไม่ล่พระชนม์ก็ทรงโกรธ ขอให้พระแม่ธรณีช่วยสุมเอานางลงไปด้วย เป็นเหตุให้พระรามต้องตามนางสีดาอีก 14 ปี

ศึกสุดท้ายของหนุมาน เป็นการช่วยพระรามปราบท้าวอชราษ เนื่องจากพระรามสังหารท้าวอชราษเท่าไรก็ไม่ตาย ฤาษีคนหนึ่งนำต้นกกมาถวาย และทูลว่าให้เอาต้นกกแฉลงเป็นลูกศร เพราะยักษันนี้เคยถูกสาปเอาไว้ว่า ต้องตายเพราะต้นกก พระรามจึงทำตามคำที่พระฤาษีบอก แต่หากต้นกกหลุดออกมาท้าวอชราษก็จะฟื้นคืนชีวิต จึงสั่งให้หนุมานคอยตรวจดูไม้ห้ครต้นกกหลุดออกมาได้ เพราะบุตรของท้าวอชราษมีนามว่าศรพระจันทร์ จะคอยแอบมาช่วยบิดา โดยเอาน้ำส้มสายชูมารดที่ศรอยู่เป็นประจําจนกว่าศรนั้นจะหลุด

หนุมานมีบทบาท และพฤติกรรมที่น่าสนใจหลายด้าน ที่สำคัญที่สุดคือ ด้านทหาร ซึ่งรับใช้ราชการเป็นที่ถูกพระทัยของพระรามมาก นอกจากนี้ หนุมานยังเป็นนักรักตัวยง ที่สามารถแบ่งความรักกับหน้าที่การงานได้อย่างเหมาะสม และความรักของหนุมานก็ยังเป็นประโยชน์ต่อราชการด้วย ข้อเสียของหนุมานก็คือ ทำเกินคำสั่งในบางครั้ง แต่ก็มิได้ทำให้เกิดความเสียหาย หนุมานเป็นกำลังสำคัญของฝ่ายพระรามมีความที่สัตย์ จงรักภักดีอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ยากที่จะหาผู้ใดเสมอได้ สมดังที่พระรามเคยกล่าวไว้ว่า

"แม้จะหาที่นยสมบัติ   ดวงแก้วจักรพรรดิพอหาได้
อันจะหาทหารที่คู่ใจ   หาไม่ได้เหมือนหนุมาน"³⁶

³⁶ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์ 3, หน้า 98.

องคต

ประวัติ

องคตเป็นพญาवानร มีโคลงประจำภาพ ซึ่งแต่งโดย ขุนวิจิตรวรรสาตร ว่า

"นามขุนกษัตริย์	องคต เสนอนอ
กาศาคราชเอารส	ฤทธิล้ำ
ลีเขี้ยวตุจุมรกต	มกุฎกลีบ สามแฉ
เกลี้ยงยศไพรชค้ำ	เขตต์ด้าวขัตติขันธ์" ³⁷

องคตเป็นโอรสของพญาพาลี กับนางมณฑิโต เนื่องจากพาลีได้ชิงนางมณฑิโตมาจาก ทศกัณฐ์ ฝ่ายทศกัณฐ์ไม่พอใจอยากจะได้นางคืน จึงไปบอกกับอาจารย์ของพาลี คือ พระฤๅษีอังกศต พระฤๅษีให้คินนาง พาลียอมคินนางให้แต่ขอลูกในท้องไว้ เนื่องจากยังไม่ถึงกำหนดคลอด พระฤๅษีจึงทำพิธีนำโอรสในครรภ์ของนางมณฑิโตไปฝากไว้ในท้องแพะครั้งครบกำหนด พระฤๅษี จึงทำพิธีนำโอรสของพาลีออกจากท้องแพะ แล้วตั้งชื่อว่าองคตเพื่อให้คล้ายชื่อตน

รูปพรรณสันฐาน

องคตมีกายสีเขี้ยว

ดั่งที่ยักษ์ปักหลันเห็นว่า

³⁷ ตริ นาคะประทีป, สมณวิธานรามเกียรติ์, หน้า 144.

<p>"ผู้หนึ่งเขี้ยวขำทั้งอินทรีย์ กุจะสังหารผลาญมัน คิดแล้วโจนเทียบอุรา สวมมงกุฏสามกลีบ ปากหุบ</p>	<p>พระรอยอ้ายนี้เป็นนายมา ให้สิ้นช้วนสังขาร องคตนั้นด้ามขวาน"^{๓๘}</p>
--	--

บทบาทขององคต

ครั้นพาลีซึ่งเป็นบิดาตายแล้ว สุครินได้นำไปถวายตัวแก่พระราม ต่อมาพระรามได้ใช้ให้องคต หนุมาน และชมพูพาน ไปสำรวจเส้นทางและช่วยภูมิในการเดินทางไปลงกา เพื่อถวายแหวนและผ้าสไบให้แก่นางสีดา ครั้นเดินทางมาได้สักระยะหนึ่งก็พักนอนนอนหลับอยู่ ได้มียักษ์ปักหลั่นเข้ามาทำร้าย และได้ต่อสู้กับองคต

เมื่อจับยักษ์ปักหลั่นได้ก็สอบถามความจริง จึงได้รู้ว่ายักษ์ปักหลั่นเดิมเป็นเทวดารับใช้ของพระอินทร์ แต่ไปเป็นชู้กับนางฟ้าชื่อมาลี พระอินทร์ทราบความก็สาปให้เป็นยักษ์ปักหลั่นเผ่าสโรช ต่อเมื่อพบกับทหารพระรามแล้ว ให้ทหารนั้นฆ่าตน จึงจะ得以ไปเกิดเป็นเทวดาตามเดิม

<p>"..... ว่าแล้วลพพานี้มีศักดิ์ กระหึบอย่างสามขุมเข้ามา</p>	<p>จะช่วยท่านให้พ้นเวทนา ฉวยชกพระขรรค์เงื้อง่า นิฆาตฆ่ากุมภเทพให้บรรลัย"^{๓๙}</p>
--	---

^{๓๘} พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์ 2, หน้า 106.

^{๓๙} พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครเรื่องรามเกียรติ์,

ในบทที่ว่าองค์ต้องฆ่ายักษ์ปักหลั่น จึงจะพ้นสาปนี้ เป็นบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาล
ที่ 2 ซึ่งกรมศิลปากรใช้ประกอบการแสดง ซึ่งต่างจากบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ที่ทรง
กล่าวว่า

"เมื่อใดต่อพบทหาร	องค์พระอวตารทรงจักร
ได้ลู่กายเข้าผู้ทรลัคน์	จึงจะพ้นโทษหนักซึ่งสาปไว้" ⁴⁰
องค์มีความเมตตา และสงสาร	

"จึงยินกรไปลู่ปฤษฏางค์	ก็ระสางซึ่งโทษยักขา
กายนั้นกลับเป็นเทวา	เหาะไปฝากฟ้าสถาวร" ⁴¹

ต่อมาเมื่อพระรามยกพลไปตั้งชัยภูมิอยู่ ณ เมืองเขมรทศก็ได้ทรงใช้ให้องค์ไปเป็น
ทูตเจรจามาเมืองให้ทศกัณฐ์ยอมส่งนางสีดาคืนมาแต่โดยดี เมื่อองค์ไปถึงลงกาทิ้งประทศ
เข้าไปถึงห้องพระโรงจนใกล้ทศกัณฐ์ ทศทางจนสูงเท่าแท่นที่ประทับ แล้วนั่งเพื่อส่งสารให้กับ
ทศกัณฐ์ พร้อมทั้งได้ตอบข้อความต่าง ๆ เกี่ยวกับพระรามและนาลี ซึ่งทศกัณฐ์ยกมาอ้างว่านาลี
ถูกพระรามฆ่าตาย เพื่อจะยุยงองค์ แต่องค์ก็กล่าวว่าบิดาตั้งใจจะตายเอง และก่อนตายสั่ง
ให้ตนมาเป็นทหารพระราม แล้วองค์ยังกล่าวอีกว่า ครั้งหนึ่งบิดาเคยจับยักษ์รูปร่างคล้าย
ทศกัณฐ์มาให้ลากเล่นและให้กินเศษข้าวเย็นเป็นอาหาร ทศกัณฐ์ได้ยืนดั่งนั้นก็โกรธมาก จึงสั่งให้
สีเสนาจับองค์ฆ่า

⁴⁰ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์ 2, หน้า 108.

⁴¹ เล่มเดียวกัน, หน้า 108.

"ลูกพาสีมีกำลังหัวหาญ   ประจัญบานบันชุกรุกไล่
 ขึ้นเหยียบย่ำฟันสี่เสนาใน   ล้มติ้นลั่นใจบรรลัยลาญ"⁴²

แล้วองค์ก็เหาะกลับมาทูลรายงานเรื่องราวต่าง ๆ กับพระราม

คราวหนึ่งเมื่อสุคริพออกรบกับกุมภกรรณแล้วเสียที่ถูกกุมภกรรณจับหนีบรักรั ่องคตได้
 ออกไปช่วยแก้ไขพร้อมกับหนุมาน โดยช่วยกันรุมกุมภกรรณ

"หนุมานรวบรัดกัดหุขวา   ่องคตขบนาสายักษ์"⁴³

เมื่อครั้งศึกแสงอาทิตย์ นิเภกได้ทูลพระรามเกี่ยวกับอาวุธสำคัญของแสงอาทิตย์ คือ
 แว่นแก้วสุรกานต์ ซึ่งฝากไว้กับพระพรหมเวลามีศึกจะใช้ให้พี่เลี้ยงที่ชื่อพิจิตรไนรีไปเอาแว่นมา
 สังกหารศัตรูด้วยแว่นนี้มีอำนาจมาก เมื่อส่องไปต้องผู้ใด ก็จะมอดไหม้ถึงแก่ความตาย พระราม
 เมื่อได้ฟังดังนั้นจึงตรัสใช้ให้้องคต

"ดูราองคตยศไกร   ท่านเข้าใจเจรจาว่าขน
 จงนิมิตคิดลวงพรหมาน   เอาแว่นแก้วสุรกานต์นั้นลงมา"⁴⁴

⁴² พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครเรื่องรามเกียรติ์,
 หน้า 161.

⁴³ เล่มเดียวกัน, หน้า 220.

⁴⁴ เล่มเดียวกัน, หน้า 294.

องค์ที่ทำการสำเร็จ พระรามจึงสามารถสังหารแสงอาทิตย์ได้โดยง่าย

เมื่อครั้งที่อินทรชิต เข้ารบกับพระลักษณ์ แล้วพระลักษณ์จะแผลงศรสังหารอินทรชิต แต่ณีเกกได้ห้ามไว้ และกล่าวว่า หากเศียรของอินทรชิตตกลงนั้นจะเกิดไฟไหม้ไปทั่วทั้งจักรวาล ต้องใช้พานแว่นฟ้าของพระพรหมมารับเศียรนั้น พระลักษณ์จึงตรัสสั่งให้องคตเป็นผู้ไปนำพานแว่นฟ้ามาจากพระพรหม เมื่อได้พานมาแล้ว พระลักษณ์ก็แผลงศรพราหมาศรไปตัดเศียรของอินทรชิต

"เห็นเศียรอินทรชิตอสุรี   ขาดจากอินทรีย์กระเด็นไป
จึงเอาพานแว่นฟ้าพรหมเมศ   เข้ารองรับเกกไว้ได้"⁴⁵

ต่อมาสัทธาสูรออกมาทำสงคราม พระรามก็ใช้ให้หนุมานออกรบ หนุมานของในองคตไปช่วยเหลือด้วย ทั้งสองได้ออกเดินทางมาและปรึกษาการรบว่า เนื่องจากสัทธาสูรสามารถเรียกอาวุธจากเทวดาที่อยู่บนสวรรค์ให้ตกลงมาสังหารศัตรูของตนได้ หนุมานจึงสั่งให้องคตเหาะขึ้นไปรอรับอาวุธที่พวกเทวดาจะโยนลงมาไว้ก่อน แล้วเมื่อใดได้ยินเสียงหนุมานค่อยทิ้งลงมาสังหารพวักษ์

เมื่อครั้งที่หนุมานอาสาพระรามจะไปลองเือกลองดวงใจของทศกัณฐ์ หนุมานก็ได้ขอให้องคตติดตามไปช่วยกันคิดอ่านด้วย ทั้งหนุมานและองคตเดินทางมาถึงอาศรมของพระฤาษีโคบุตร ซึ่งเป็นผู้เก็บกลองดวงใจของทศกัณฐ์ได้ หนุมานนุคล่องลงพระฤาษีโคบุตรจนได้กลองดวงใจ และมอบให้องคตพร้อมกับสิ่งความกบองคตว่าจะเข้าไปกรุงลงกากับพระฤาษีให้องคตรออยู่ที่หน้าประตูเมือง และนิมิตกลองดวงใจปลอมไว้ให้องคต เพื่อมอบให้พระฤาษีโคบุตร เมื่อกลับออกมา

⁴⁵ พระบาทสมเด็จพระนฤยอดหน้าจุนาโลก, รามเกียรติ์ 3, หน้า 1.

เมื่อเสร็จศึกลงกาแล้ว พระรามพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็นพญาอินทรนุภาพ
ตำแหน่งอุปราชชิติน

องคตมีบทบาทที่น่าสนใจหลายด้าน นอกจากจะเป็นผู้ช่วยหนุมานแล้ว เนื่องจากองคต
เป็นผู้มีวาทศิลป์ดี จึงมักถูกส่งให้ไปเจรจาความหรือเป็นทูตส่งราชสาร ดังคำที่สุคริพกราบทูลกับ
พระรามว่า

"เห็นแต่กระเบื้ององคต	โอรสพาลีเรืองศรี
ประกอบทั้งกำลังฤทธิ	ไม่เกรงอสูรศนักตร์
ทั้งสติปัญญาที่สามารถ	ถ้อยคำอาจอาจแหลมหลัก" ⁴⁶

นอกจากนี้องคตยังไม่เคยทำเกินพระราชโองการของพระรามเลย

"กฤษีใครได้เคียรของขนมาร	ไปถวายพระอวตารผ่านฟ้า
แต่ครั้งนี้มีได้มีอาชญาสิทธิ์	จึงจำใจไว้ชีวิตยักษ์" ⁴⁷

องคตเป็นกำลังสำคัญของฝ่ายพระราม มีความซื่อสัตย์และจงรักภักดี

⁴⁶ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์ 2, หน้า 346.

⁴⁷ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครเรื่องรามเกียรติ์,

จากการศึกษาวิเคราะห์ ญานวาททั้ง 3 ตัว อาจสรุปได้ว่า สุคริน หนุมาน และ องคต ต่างเป็นญานวาทที่มีบทบาทสำคัญ ดังจะเห็นได้ว่าพระรามมักจะทรงใช้ญานวาททั้งสาม ตัวนี้ให้รับภารกิจที่เกี่ยวกับการรบเสมอ

- สุครินมักจะได้รับการกิจให้ออกไปจัดทัพ ตรวจไพร่พลให้พร้อม ด้วยเหตุที่อาวุโส และมีความสุขุมรอบคอบ ในบางครั้งก็เป็นที่ปรึกษาวางแผนการรบ ตลอดจนออกรบโดยคอย ป้องกันเป็นทัพหลัง การรบครั้งสำคัญได้แก่ สุคริน รบ กุมภกรรณ ตอน สุครินถอนต้นรัง, สุคริน รบ ศกัณฐ์ ตอน สุครินหักฉัตร, สุคริน รบ นาลี ตอน ทรณี-ทรพา เป็นต้น

- สำหรับหนุมาน เนื่องจากเป็นญานวาทที่มีฤทธิ์เดชมาก จึงเป็นกำลังสำคัญในการ รบระหว่างต่อสู้หากยักษ์ตนใดหลบหนีหนุมานจะเป็นผู้ตามไปสังหารเสมอ การรบครั้งสำคัญได้แก่ หนุมาน รบ วิรุณจำบัง ตอน ศิกวิรุณจำบัง, หนุมาน รบ ไมยราวน์ ตอน ไมยราวน์สะกดทัพ, หนุมาน รบ บรรลัยกัลป์ ตอน ปราบโอรสศกัณฐ์, หนุมาน รบ กุมภกรรณ ตอน สุครินถอน ต้นรัง, หนุมาน รบ นิลพัท ตอน จองถนน, หนุมาน รบ มัจฉานุ ตอน ไมยราวน์สะกดทัพ เป็นต้น

- ส่วนองคตโดยมากมักจะเป็นผู้ช่วยหนุมานในการออกรบแทบทุกครั้ง ซึ่งทำการรบ เคียงคู่กันอยู่ในทัพส่วนหน้า การรบครั้งสำคัญได้แก่ องคต รบ ยักษ์ปักหลั่น ตอน สิบมรรคา, องคต รบ กุมภกรรณ ตอน สุครินถอนต้นรัง เป็นต้น จากบทบาทและความสำคัญ ดังที่กล่าว มาแล้วสะท้อนให้เห็นว่า ญานวาททั้งสามตัวมีบทบาทต่อกระบวนการรบมาก หากผู้ใดจะแสดง เป็นตัวญานวาทจำเป็นที่จะต้องได้รับการฝึกหัด ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในบทที่ 3